

GYÓRFI GÁBOR*

ELEKTRONIKUS FIZETÉSI RENDSZEREK AZ EU-CSATLAKOZÁS TÜKRÉBEN

ELEKTRONIKUS FIZETÉSI RENDSZEREK AZ EU-CSATLAKOZÁS TÜKRÉBEN

Napjainkban aktuális kérdésnek tekinthető elektronikus fizetési rendszereink áttekintése abból a szempontból, hogy az európai uniós csatlakozás lehetősége által előrevetített új követelményeknek és változásoknak meg tudunk-e felelni. E rövid tanulmányban azok számára is igyekszem érthetően fogalmazni, akik nem ismerik a vonatkozó terminológiát.

Mielőtt a rendszerek tárgyalásába fognék, egy pozitív gondolatot bocsátanék előre: Magyarország jelentős késéssel, sok leküzdendő probléma által akadályoztatva láthatott hozzá saját rendszereinek kialakításához vagy a már létező rendszerekhez való csatlakozáshoz, de a hátrányok lassan eltűnnek, az integrációhoz vezető legfőbb lépéseket megtettük. Ezekről a lépésekről szólnak az alábbi sorok.

---

* BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar, Informatika Tanszék, főiskolai tanársegéd. A Budapesti Gazdasági Főiskolán a Magyar Tudomány Napja alkalmából, 2002. november 7-8. között „HÍD KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT” címmel tartott konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

I. SWIFT

A nemzetközi elszámolás-forgalmi rendszerek fejlesztése során a legnagyobb jelentőséget a SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) hálózat 1977-es indulásának tulajdoníthatjuk. Az akkori 513 résztvevő mára a 7000-es létszámot is meghaladó felhasználói táborra bővült, így a rendszer közel 200 ország pénzügyi intézményei között teszi lehetővé a pénzügyi célú kommunikációt, és ezáltal pénzforgalmi megbízások teljesítését.

A SWIFT legfőbb erényeit röviden a gyorsaság és megbízhatóság kulcsszavakkal írhatjuk le. A hagyományos levelező banki kapcsolatok új távlatait nyitotta meg azzal, hogy egy tranzakció néhány másodpercen belül eljut a címzetthez. A megbízhatóság jellemzésére pedig meggyőző adat az évi több mint 1,5 milliárd problémamentesen továbbított üzenet, melyekért a SWIFT teljes anyagi felelősséget vállal.

Az üzenetközvetítés és a pénzügyi tranzakciók lebonyolíthatóságának kapcsolódási pontja a számlavezetésben található. Két bank között akkor lehetséges a pénzforgalom, ha van egy közös számlavezető intézményük, amely mindkettejük pénzforgalmát könyveli, vagy pedig egymás számára vezetnek számlát. A SWIFT-hez hasonló világméretű hálózat esetében közös számlavezető intézményről beszélni nem érdemes, ezért a megoldást a bankok egymás számára vezetett számlái nyújtják. Természetesen nem lehetséges és nem is szükséges minden résztvevőnek minden más résztvevővel felvenni a számlakapcsolatot, hiszen közvetett módon is el lehet számolni, amennyiben találnak olyan felhasználót, mellyel mindketten kapcsolatban állnak. Ez a felhasználó betöltheti köztük azt a szerepet, ami egy belföldi rendszerben a jegybank sajátja.

A SWIFT, világot átfogó rendszer lévén 24 órás üzemi időben dolgozik. Az üzenettovábbítás terén elért egyik legszámottevőbb teljesítménye a szabványosításban rejlik. A bankok és fiókjaik azonosítására kitalált BIC (Bank Identifier Code, mely szerepet kap az IBAN [nemzetközi bankszámlaszám] használata során is), az üzenetek tartalmát egyértelműen meghatározó MT (Message Type) szabványok lehetővé tették az üzenettovábbítás automatizálását (a rendszer különböző szintjein dolgozó processzorok magas önállósági fokkal rendelkeznek) valamint a feldolgozás automatizálását. Minél kevesebb az emberi beavatkozás, annál biztosabb a rendszer működése.

Magyarország 1983-ban – néhány technikai feltétel hiányát áthidalva – csatlakozhatott a rendszerhez, és bankrendszerünk aktív szereplőként számottevő forgalmat bonyolít le napjainkban is.

A SWIFT nyújtotta lehetőségek azonban nem érnek itt véget. Lokális megoldások is születtek, mivel a rendszer megengedi felhasználói csoportok elkülönítését is. Ez annyit jelent, hogy egy ország bankjai akár hazai elszámolási rendszert is üzemeltethetnek a SWIFT erőforrásait felhasználva.

II. TARGET

Az ECB (European Central Bank) tervei között szerepelt egy az eurózónában, a monetáris politikai célok megvalósítását jól kiszolgáló rendszer létrehozása. Ehhez

először az EU tagországok kialakították saját RTGS (Real Time Gross Settlement), a fizetési megbízásokat azonnal és fedezetvizsgálattal – vagyis meglehetősen biztonságosan – végrehajtó fizetési rendszereiket. Az ECB ezután a jegybankokat összekapcsolva létrehozta a TARGET (Trans European Real Time Gross Settlement Expert Transfer System) nevű rendszert. 1999-ben indult útjára, és természetesen már nemcsak az ECB igényeit szolgálja, hanem üzleti tranzakciókat is bonyolíthatnak rajta az EU pénzügyintézetei. A hálózat tehát a SWIFT üzenetküldési szolgáltatását használja, a számlavezetés pedig decentralizáltan, az egyes országok jegybankjainál történik. A TARGET lehetővé teszi az EU pénzügyintézetei között a tranzakciók valós idejű teljesítését, ami az euró használatát tekintve komolyan megerősíti az európai országok közös gazdaságának működési feltételrendszerét.

A rendszer szereplői elsődlegesen az eurózóna jegybankjai, és rajtuk keresztül a kereskedelmi bankok. Egy-egy országból indított fizetési megbízások fedezettségét az adott ország jegybankjának kell a TARGET felé biztosítani. Emiatt az ECB a jegybankok likviditását előtérbe helyezi az üzleti bankokéval szemben. Ennek eredője például az az eljárás, mely során a jegybankok követeléseiket (például hitelkamatok) az üzleti nap kezdetekor szedik be a pénzügyintézetektől, míg a jóváírásokat (például betéti kamatok) csak a TARGET üzemidejének végével teljesítik a bankok számláin. Az időzítés nyilvánvaló célja a jegybankok napközbeni likviditásmenedzselésének megkönnyítése. Hazai gyakorlatunkban ez a nyomás még nem nehezedik a Magyar Nemzeti Bankra, így itthon jelenleg a pénzügyintézetek likviditásának fenntartása élvez prioritást. Ezért az MNB nem követi az ECB szabályt, fenntartja magának a lehetőséget, hogy éppen fordítva járjon el, nagyobb napközbeni fedezetet teremtve a bankok számára – ezzel is biztonságosabbá téve a nappal működő, belföldi, valós idejű fizetési rendszert.

Az EU csatlakozás még nem hozza meg a teljes integrációt a fizetési rendszerek terén. Az eurót jelenleg még nem használó EU tagországok (Anglia, Dánia, Svédország) jegybankjainak minden üzleti nap megkezdésekor fel kell mutatni az általuk rendelkezésre tartott fedezetet, mely a nap folyamán az ország bankjai által indított (közvetített) fizetési megbízások teljesítését biztosítja (itt százmilliósmilliárdos nagyságrendű eurófedezetről van szó). Hazánk is ebbe a kategóriába kerül első lépésként, és így az MNB-nek számolnia kell azzal, hogy az átlagos eurózónabeli TARGET használókhoz mérten szigorúbb szabályokkal nézhetünk szembe – így például a limit (vagyis fedezet) teljes felhasználása után keletkező esetleges negatív egyenleg, az ECB által biztosított hitel nem része a standard működési mechanizmusnak.

III. VIBER

Magyarországon az MNB mind a hazai, mind a nemzetközi igényeknek megfelelően igyekezvén a TARGET indításának évében (1999) elindította RTGS rendszerét, a VIBER-t (Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer). A VIBER létrehozásának egyik célja a TARGET-hez való kapcsolódás, vagyis amikor hazánk is áttér az euró használatára, a VIBER a közös EU-s rendszer részévé válik. Kialakítását is ennek a szempontnak a figyelembevételével végezték.

A VIBER szintén a SWIFT hálózatot használja, így a csatlakozás feltételei közt a SWIFT tagság (BIC kód megléte), és az MNB-nél vezetett pénzforgalmi számla

megléte elsődleges. A SWIFT használatától azonban a VIBER működési elve eltér. A tranzakciók bankközi fizetési forgalmát az MNB-nél vezetett számlákon teljesítik valós időben, fedezetvizsgálat után. A valós időben történő feldolgozás azt jelenti, hogy a beérkező megbízásokat a rendszer azonnal teljesíti. Az azonnaliság néhány másodpercet jelent, vagy legfeljebb néhány percet. A számlavezetési rendszer automatizált, emberi közreműködésre nincs szükség. Magasfokú biztonság jellemzi a folyamatokat.

A TARGET üzemideje ECB időzóna szerint reggel 7-től este 6-ig tart, a VIBER jelenlegi üzemideje ennél rövidebb, ezért az MNB céljai közt szerepel a TARGET-hez való igazodás. Ehhez azonban módosítani szükséges a számlavezető rendszerek üzemidejét is, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a VIBER-t a CAS (Central Accounting System), míg a BKR-t a Bankmaster szolgálja ki, és a működésük zavartalansága és összhangja az üzemidők elhatárolásán alapul.

Az Európai Központi Bank döntését, miszerint bruttó elven működő, valós idejű rendszert vezet be, a következő megfontolások támasztották alá. A bruttó elvű elszámolás a rendszerbe küldött tranzakciók előzetes fedezetvizsgálatával jár, vagyis lecsökkenti a központi bank kényszerű beavatkozásának gyakoriságát. Ezekben az esetekben a tranzakciókat általában egyenként ki is egyenlítik, rögtön az elszámolás után. A fedezetvizsgálat nélküli elszámolás (nettó elv) ellenben zavart okozhat, amennyiben a kiegyenlítés során derül ki, hogy a pénzüintézet nem rendelkezik elegendő likviditással a teljesítéshez. Ezt a helyzetet csak súlyosbítja az a tény, hogy a nettó rendszerek sajátossága az is, hogy a követelések és kötelezettségek egymással szemben beszámításra kerülnek a bankok közt. (Ezért a feldolgozással várni kell, amíg összegyűlik egy bizonyos mennyiségű tranzakció.) Ha páronként történik meg a bankok egymással szembeni egyenlegeinek képzése, azt bilaterális klíringnek nevezzük, ha egy-egy pénzüintézet nettó pozícióját az összes többi résztvevővel szemben képezzük, az a multilaterális klíring. Ezekben az esetekben teljesíteni csak az egyenleget kell, vagyis a kölcsönös beszámításnak köszönhetően jóval kisebb összeget, mint a teljes elszámolt fizetési forgalom. A rendszer előnye így az, hogy kisebb összegű likviditást kell biztosítani a pénzforgalmi megbízások teljesítéséhez. Ezt az előnyt azonban az ECB feláldozta a biztonság kedvéért, vagyis az alkalmazott bruttó elvű rendszerben a megbízásokat egyenként kell fedezni, nagyobb összegű likviditást kötve le ezáltal az elszámoláshoz.

A valós idejű végrehajtás a pénzforgalom jelentős felgyorsulását okozza. Ennek gazdasági hasznát könnyen beláthatjuk a nettó rendszerek késleltetett feldolgozására gondolva. A nettó rendszerek sajátossága, hogy a bankok összegyűjtött tranzakcióit az üzleti nap egy meghatározott időpontjában dolgozza fel. A rendszerben rejlő gazdasági hátrány a hosszú holtidő, mely során a küldő már nem, a fogadó pedig még nem rendelkezhet az összeg felett. Természetesen egy fedezetvizsgálattal dolgozó rendszer valós időben csak korlátos mennyiségű tranzakció teljesítésére képes, ezért célszerű elsősorban a nagyobb összegű megbízásokat kezelnie. Tehát érdemes párhuzamosan üzemeltetni egy valós idejű bruttó és egy kötegelte (késleltetett) feldolgozású nettó rendszert. Így a nettó rendszerben a nagy volumenű, de egyenként kisebb összegű megbízások kerülnek elszámolásra. Ez a fajta megosztás lehetővé teszi a kockázatkezelés differenciálását, és a nagyobb működési hatékonyság elérését is.

IV. AZ IMF SZEREPE

A fizetési rendszerekkel kapcsolatos jegybanki feladatokat leíró dokumentum a Nemzetközi Valutaalap (IMF) részéről 1999. szeptemberében jelent meg „*A monetáris és pénzügyi politikák áttekinthetőségét biztosító helyes módszerek kódexe: Az elvek deklarációja*” címmel.

- 1. A központi banknak világosan meg kell határoznia a fizetési rendszer céljait, és közzé kell tennie a rendszerkockázati szempontból jelentős fizetési rendszerekkel kapcsolatos feladatait és politikájának lényeges pontjait.*
Ezen ponttal összhangban az MNB közzétette a biztonságot és hatékonyságot középpontba állító elveit, ismertette szolgáltatásnyújtási politikájának elemeit, és a fizetési rendszerekkel kapcsolatos közép- és hosszú távú céljait.
- 2. A központi banknak biztosítania kell, hogy az általa üzemeltetett rendszerek megfeleljenek az Alapelveknek.*
- 3. A központi banknak fel kell vigyáznia a nem általa üzemeltetett rendszerek Alapelveknek történő megfelelésére, valamint képesnek kell lennie a felvigyázás feladatának ellátására.*
- 4. A központi banknak – a fizetési rendszerek biztonságának és hatékonyságának az Alapelvek érvényesítése útján történő megerősítése érdekében – más központi bankokkal és bármely más érintett belföldi vagy külföldi hatósággal együtt kell működnie.*

V. BIS - ALAPELVEK

Az előzőekben hivatkozott Alapelvek a Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS) Fizetési és Elszámolási Rendszerek Bizottsága (CPSS) keretein belül működő munkacsoport által kiadott „*Rendszerkockázati szempontból fontos fizetési rendszerek működésének alapelvei*” című munkáját jelenti. Ezt 2001 januárjában tették közzé, és hazánk számára a jelentőségét növeli LÁMFALUSSY SÁNDOR munkássága, akinek 1990-ben a BIS vezérigazgatójaként kiadott, LÁMFALUSSY-normák néven közismertté vált követelményrendszere alapozta meg a mai kritériumokat.

- 1. A rendszernek szilárd jogi alappal kell bírnia minden vonatkozó joghatóság szempontjából.*
- 2. A rendszer szabályzatait úgy kell megfogalmazni, hogy a tagok pontosan megérthessék, miként jelentkeznek a tagsággal járó egyes pénzügyi kockázatformák az adott rendszerben.*
- 3. A hitel- és likviditási kockázatok kezelésére egyértelmű eljárási rendet kell kialakítani. Ebben fel kell sorolni a rendszert üzemeltető, illetőleg a tagok kötelezettségeit, és megfelelően ösztönöznie kell a kockázatkezelést és a kockázatok korlátozását.*
- 4. A rendszernek azonnali, végleges kiegyenlítést kell biztosítania az értéknapon, lehetőleg napközben, de legalább a nap végén.*
- 5. Többoldalú nettósítást végző rendszernek minimálisan biztosítania kell a napi kiegyenlítések megfelelő időben történő befejezését, még akkor is, ha a legnagyobb egyedi nettó pozícióval rendelkező tag képtelen kiegyenlíteni tartozását.*

Magyar szempontból ennek a pontnak nincs jelentősége – hiszen a hazánkban működő VIBER és BKR (Bankközi Klíring Rendszer) bruttó elven működik. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a kritériumok közül ez mégis az egyik legfontosabb.

6. *A kiegyenlítésre használt pénzeszköznek lehetőleg jegybankkal szembeni követelésnek kell lennie; amennyiben más pénzeszközt használnak, annak hitelkockázata nem vagy csekély, likviditási kockázata nem, vagy csekély lehet.*
7. *A rendszert nagyfokú biztonságának és működési megbízhatóságának kell jellemeznie, és megfelelő tartalékmegoldásokat kell biztosítani a napi feldolgozás időben történő befejezése érdekében.*
8. *A rendszernek olyan eszközként kell szolgálnia a fizetési forgalom lebonyolításához, ami praktikus a használóinak és hatékony a gazdaság számára.*
9. *Objektív rendszertagsági feltételeket kell meghatározni, és azokat nyilvánosan ki kell hirdetni. Ennek lehetővé kell tennie a szabad és tisztességes hozzáférést.*
Hazánkban a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására felhatalmazott pénzintézetek kötelező tagsága miatt az objektivitás nem hagyományosan értelmezhető.
10. *A rendszer irányítási rendjének hathatósnak, elszámoltathatónak és átláthatónak kell lennie.*

A fenti feltételeknek a magyar elszámolás-forgalmi rendszerek eleget tesznek. Természetesen ebből a szempontból a legfontosabb a VIBER, melynek már kialakításakor is az EU csatlakozással járó feladatok adták a vezérfonalat.

VI. LIKVIDITÁSMENEDZSMENT

Szólni kell még a likviditásmenedzsment néhány kérdéséről is. Az EU-ban kialakított rend szerint a bankok jegybanknál biztosítandó kötelező tartaléka 2%. Napközben megengedett a számla negatív egyenlege, így a fizetési megbízások fedezete viszonylag rugalmasan biztosítható. A jegybank részéről hitelkeret rendelkezésre tartása és igénybevétele napközben egyaránt ingyenes. A magyar szabályozás szerint a kötelező tartalék jelenleg 5%-os mértékét havi átlagban a napvégi értékek alapján kell teljesíteni. Így a napközbeni negatív egyenlegre a KELER Rt-nél zárolt értékpapír fedezet erejéig kamatmentesen van lehetőség.

Mindent összegezve úgy tűnik, Magyarország zökkenőmentesen tudja majd fizetési rendszereit a közös európai forgalomba illeszteni. A hátralévő tennivalók, javítanivalók teljesíthető nagyságrendű feladatok, nem okozhatnak jelentősebb problémát.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Az MNB szerepe a fizetési rendszerek fejlesztésében, MNB Pénzforgalmi önálló osztály,

VIBER rendszer leírás 3.2 változat.

LÁSZLÓ FLÓRA: A fizetési rendszerek és a monetáris szabályozás

A magyar fizetési rendszer, http://www.mnb.hu/dokumentumok/fiz-rendszer_hu.pdf